

НАКО ТАШКОВ**А. С. САФОНОВА-КРАВЧЕНКО***Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО З'ЯСУВАННЯ ФЕНОМЕНА ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2(18), с. 138–145

Описано й систематизовано основні підходи, парадигми й концепції економічної інтеграції, запропоновані провідними спеціалістами цієї галузі.

Спробуємо систематизувати основні підходи, парадигми і концепції економічної інтеграції, запропоновані її провідними дослідниками, і в такий спосіб сформувані цілісну наявну теоретичну базу сучасних інтеграційних процесів. При цьому теоретичні підходи до з'ясування сутності економічної інтеграції доцільно розглянути на трьох рівнях: загальносистемному, континентальному (європейському) та субрегіональному.

На загальносистемному рівні однією з перших наукових шкіл економічної інтеграції була ринкова школа (А. Мюллер-Армак, А. Предоль, В. Репке). Її представники спиралися на постулати лібералізму, тому видається цілком закономірним, що в основу економічного вчення цієї школи інтеграції покладено твердження стосовно беззаперечної ролі ринку в процесі регулювання економічної діяльності. Представники ринкової школи головний сенс інтеграції вбачали у створенні спільного господарського простору, де б діяли суто ринкові закони та механізми і повна свобода конкуренції. На думку В. Репке, інтеграція — це “певний стан речей”, за якого між різними національними господарствами можливі настільки вільні та вигідні торговельні відносини, наскільки вони існують всередині цих національних господарств. Під “станом речей” розуміється рівень розвитку світового господарства. В. Репке вважає, що саме державне втручання в економічну діяльність призводить до міжнародної дезінтеграції [5, 59].

Схожа позиція простежується і в працях іншого представника ринкової школи — А. Преодоля. З його точки зору, інтеграція передбачає створення масштабного господарського простору, який мав би бути вільним від державних кордонів. Ін-

теграція, за Преодолем, — “це об'єднання кількох державних просторів у спільну господарську область з відносинами, що існують на внутрішньому ринку” [5, 60]. При цьому в такій області діють свої “поля тяжіння” та власна “периферія”, і саме ринок забезпечує поділ праці між ними. Отже, повна інтеграція, згідно із вченням цієї школи, передбачає наявність єдиного економічного простору в межах кількох країн та його регулювання лише за допомогою ринкових механізмів.

На думку російського дослідника проблем інтеграції Ю. Шишкова, такий варіант інтеграції не може мати місця, оскільки для цього необхідно було б повернути хід історії [5]. Справді, такий підхід характеризується певною відірваністю від життєвих реалій. Як засвідчує практика функціонування ЄС — найрозвиненішого нині інтеграційного об'єднання, за допомогою одних лише ринкових механізмів неможливо вирішити весь спектр проблем економічної інтеграції. Гадаємо, суто ринкова модель економічної інтеграції могла б бути дійовою лише в одному випадку. Йдеться про інтеграцію національних господарств із цілковито ідентичними рівнями розвитку, для яких характерна не просто схожість, а спорідненість основних економічних показників. На практиці така ситуація виникнути не може. Саме тому ЄС розробив критерії вступу до Співтовариства, не виконавши яких країни-претенденти не набудуть у ньому членства.

На позиціях поєднання теоретичної доцільності з практичною спроможністю стоять представники іншої школи економічної інтеграції — ринково-інституційної. Так, французький економіст Ж. Валер цілком слушно заперечував тезу про

те, що “рішення створити регіональне об’єднання може сприяти становленню умов економічного лібералізму та запобігти проявам політики державного втручання в економіку” [5, 63]. Саме тому прихильники ринково-інституційної моделі економічної інтеграції обґрунтували потребу в кординації економічної політики держав — членів інтеграційного об’єднання поряд з дією ринкових механізмів. На думку ще одного представника цієї школи, американського економіста Б. Балаші, гармонізація різних сфер господарської політики зацікавлених держав обов’язково призведе до інтеграції. При цьому такі спроби запобігти економічним депресіям, підтримати повну зайнятість, розвинути відсталіші регіони чи райони того чи іншого інтеграційного угруповання обов’язково призведуть до державного втручання. Водночас, як вважає Б. Балаша, розширення економічної зони шляхом інтеграції сприятиме інтенсифікації конкуренції та зменшенню державного впливу на виробничий процес на мікрорівні.

Розглядаючи інтеграцію і як процес, і як певний стан, представники ринково-інституційної школи акцентують увагу не лише на економічному, а й на політичному вимірі цього явища. “Як процес, — зазначає Б. Балаша, — вона включає заходи, покликані знівелювати дискримінацію між господарськими одиницями, що мають різну державну належність, а як стан — вона передбачає відсутність різних форм дискримінації між національними господарствами” [5, 66]. Усунення дискримінації забезпечується відмовою держав вживати заходів, які б суперечили вільному господарюванню. Політичний же аспект інтеграції, що виявляється у гармонізації економічної політики держав — членів інтеграційного об’єднання, виступає свого роду допоміжним засобом забезпечення ефективнішого функціонування ринкових механізмів.

Б. Балаша запропонував розрізнити економічну інтеграцію та економічну співпрацю. Відмінності між економічною співпрацею та економічною інтеграцією, на думку Б. Балаші, полягають у глибині придушення тих чи інших дискримінаційних форм: економічна інтеграція передбачає, власне, усунення дискримінаційних форм, а економічна співпраця зводиться до зменшення останніх. Початок інтеграції ґрунтується саме на її політичному вимірі.

У зв’язку з цим Б. Балаша виокремлює певні форми економічної інтеграції (табл. 1).

Наведені форми інтеграції передбачають послідовний розвиток від найпростіших до складніших. Утім, як вважає один з провідних вітчизняних дослідників європейської інтеграції В. Сіденко, використовуючи принагідно для підтвердження своєї думки відповідні теоретичні положення праць І. Бураковського, Д. Лук’яненка та А. Філіпенка, “реальна практика розвитку інтеграційних процесів у світі дещо розвинула цю схему” [3, 39]. Учений виокремлює такі стадії розвитку європейської інтеграції:

- преференційна торговельна угода, або зона преференційної торгівлі, в рамках якої встановлюються відносно нижчі, ніж стосовно третіх країн, тарифні та/або нетарифні бар’єри у відносинах з країнами — членами регіонального торговельного угруповання;
- промислова зона вільної торгівлі та повна зона вільної торгівлі;
- економічний та валютний союз;
- єдиний ринок або європейський внутрішній ринок, який характеризує вищу стадію об’єднання ринків, що створює передумови для формування економічного та валютно-го союзу [3, 39].

Таблиця 1

Форми регіональної економічної інтеграції (модель Б. Балаші)

Форма інтеграції	Заходи з усунення дискримінації				
	Ліквідація тарифів і квот	Спільний зовнішній тариф	Вільний рух факторів виробництва	Гармонізація економічної політики	Уніфікація політики, створення політичних інститутів
Зона вільної торгівлі	+	–	–	–	–
Митний союз	+	+	–	–	–
Спільний ринок	+	+	+	–	–
Економічний союз	+	+	+	+	–
Повна економічна інтеграція	+	+	+	+	+

Класифікація стадій міжнародної економічної інтеграції (модель А. Філіпенка)

Стадія інтеграції	Скасування тарифів і квот між учасниками	Спільна система тарифів і квот	Скасування обмежень на рух факторів	Гармонізація й уніфікація економічної політики та інституцій
Преференційна зона	Так*	Ні	Ні	Ні
Зона вільної торгівлі	Так	Ні	Ні	Ні
Частковий митний союз	Ні	Так	Ні	Ні
Митний союз	Так	Так	Ні	Ні
Спільний ринок	Так	Так	Так	Ні
Економічний союз	Так	Так	Так	Так

* Передбачає не скасування, а зниження рівня тарифів у взаємній торгівлі.

До речі, знаний український фахівець з проблем економічної інтеграції А. Філіпенко пропонує власну класифікацію стадій чи типів міжнародної економічної інтеграції (табл. 2) [4].

Виходячи з наведеної схеми професор А. Філіпенко визначає міжнародну економічну інтеграцію як процес зближення, взаємопереплетення, зрощування національних економік і формування цілісного регіонального (міжнародного) господарського комплексу.

Узагальнюючи теоретико-методологічні досягнення ринково-інституційної школи економічної інтеграції, можна зробити висновок про їх теоретичну значущість та практичну спрямованість. По-перше, парадигма інтеграційного процесу Б. Балаші стала класичною і привела до подальшої розробки саме форм економічної інтеграції. По-друге, представники ринкового інституціоналізму спробували виявити багатовимірність такого явища, як інтеграція, і наголосили на її політичному аспекті. Врешті-решт, окреслені ними форми економічної інтеграції знайшли відбиття в різних інтеграційних об'єднаннях, а особливо в ЄС.

Критичним ставленням до традиційної теорії міжнародної торгівлі та акцентуванням уваги на структурному боці інтеграційного процесу вирізняється структурна школа економічної інтеграції. Її представники (Г. Мюрдаль, А. Маршаль, Ф. Перру, П. Стріттен) піддавали сумніву ліберальний постулат про вільний рух товарів, капіталів і робочої сили в тому чи іншому інтеграційному об'єднанні або у просторі. На їхню думку, така лібералізація призводить до нерівномірності розподілу економічних ресурсів і, як наслідок, — до нерівномірності економічного розвитку окремих регіонів в рамках інтеграційного об'єднання [12]. Зокрема, у працях Г. Мюрдала чітко просте-

жується тенденція до заперечення примату суто економічного підходу в дослідженні інтеграції. Як і представники ринкового інституціоналізму, він вважає, що пояснення економічної інтеграції лежить не лише в економічній, а й у політичній площині. На його думку, розміщення ресурсів у світовому господарстві прямо пропорційне до національних політичних інтересів того чи іншого суб'єкта господарювання. Саме це, як зазначає Г. Мюрдаль, зумовлює суперечливість економічного розвитку. Сама по собі інтеграція, що виявляється в тій чи іншій формі, не призводить до підвищення ефективності розміщення ресурсів. Будь-яке господарство, вважає Г. Мюрдаль, не може бути інтегрованим, якщо воно не забезпечує рівності можливостей [2, 123].

На твердження про те, що суто ринковий механізм не здатний бути основним регулятором світового господарства, базується концепція ще одного представника структурної школи економічної інтеграції — Ф. Перру. Таким регулятором, на його думку, є потужні промислові комплекси чи великі фірми — так звані полюси зростання. Саме такі масштабні суб'єкти господарювання, наприклад транснаціональні корпорації, справляють істотний позитивний вплив на економічне середовище. За умови їх інтеграції в економіку відповідних країн та за наявності державного сприяння вони стають полюсами економічного зростання [5, 103].

Таким чином, сутність економічної інтеграції представники цієї школи вбачають у створенні якісно збалансованого нового господарства (інтеграційного об'єднання), яке формується шляхом структурних змін в економіці країн, що інтегруються.

Та чи не найбільш антиліберальною і скептично налаштованою щодо регулятивних можливос-

тей ринкових механізмів виявилась дирижистська школа (Дж. Піндер, Я. Тінберген, Р. Маржолен, Р. Купер). Аргументація представників цієї школи щодо неспроможності ринкових механізмів забезпечити ефективне регулювання господарських процесів та розподілу економічних ресурсів базується на елементах кейнсіанської та неокейнсіанської економічної теорії. Під цим кутом зору вони найпоплідніше проводять думку про те, що лише державне втручання в економічні процеси, яке може проявлятися у різних формах (від традиційних способів регулювання до націоналізації окремих галузей чи секторів економіки), здатне забезпечити життєздатність та конкурентоспроможність економіки. Сутність економічної інтеграції дирижисти вбачають у досягненні оптимального балансу між національними економічними програмами і перевагами міжнародної співпраці.

Також чітко простежується акцентування уваги саме на політичному вимірі економічної інтеграції з боку представників дирижизму. Характерним з цього погляду може бути твердження Р. Купера про те, що інтеграція є елементом правових чи інституційних відносин, які виникають у певному регіоні, де спостерігається економічна активність або економічні операції. Саме такі регіони і є інтегрованими. Принагідно зазначимо, що один з представників дирижистського напрямку, Я. Тінберген, запропонував визначення економічної інтеграції, яке, на нашу думку, найбільш придатне для характеристики сучасних інтеграційних об'єднань, зокрема ЄС. «Економічна інтеграція, — пише він, — це створення якісно нової структури світового господарства шляхом ліквідації штучних перешкод, що виникають на цьому шляху, та свідомого введення бажаних елементів уніфікації й координації» [13, 17].

Значним теоретичним доробком цієї школи є започаткування концепції позитивної та негативної інтеграції, запропонованої Дж. Піндером. Згідно з цією концепцією, процес зняття бар'єрів на шляху ринкового обміну є негативною інтеграцією, оскільки супроводжується демонтажем торговельних та інших бар'єрів. Позитивною ж інтеграцією є процес формування спільної економічної політики і структурного пристосування економік, оскільки він передбачає спільні зусилля для створення нової економічної структури [3, 37].

Отже, можна дійти висновку, що представники дирижистської школи економічної інтеграції скоріше намагалися знайти пояснення цьому поняттю у політичній чи правовій площині. Далі ці

ідеї розвинули провідники політичних теорій інтеграції.

Передовсім слід зазначити, що спектр політичних теорій інтеграції набагато ширший, ніж економічний. На нашу думку, це можна пояснити тим, що таке глибоке та багатогранне явище, як інтеграція, не можна вивчати за допомогою одних лише економічних категорій. Це визнавали майже всі теоретики-економісти. І якщо проаналізувати вчення зазначених вище шкіл, то можна помітити, що представники кожної наступної школи намагаються знівелювати абсолютний примат економічного над політичним при дослідженні інтеграції. Тому стає цілком логічною та закономірною зацікавленість політологів у спробі розробити теоретичне підґрунтя для вирішення комплексу проблем, що виникають у тих чи інших інтеграційних об'єднаннях. Більше того, можна зробити висновок, що практика розвитку ЄС значною мірою увібрала в себе теоретичний доробок теоретиків-політологів. Так, саме їм, а не економістам, вдалося ближче підійти до з'ясування сутності останнього розширення ЄС, коли до нього приєдналися країни, рівень економічного розвитку яких набагато нижчий.

На нашу думку, до класичних політичних шкіл міжнародної інтеграції можна віднести функціоналізм, неофункціоналізм і федералізм. Функціоналізм найповніше досліджений у працях Д. Мітрані, який вважав націоналізм найбільшою загрозою для світового та європейського розвитку. Він був переконаний, що держави повинні спрямовувати розвиток міжнародних відносин у русло зменшення національних і регіональних проявів з метою забезпечення мирного співіснування та створення світової єдності. Д. Мітрані пропагував ідеї деполітизації міжнародної інтеграції та досягнення ефективного співробітництва шляхом створення певних функціональних організацій, які наділені відповідними повноваженнями і представлені безпосередньо самими державами. Вищим виявом інтеграції, на думку Д. Мітрані, є створення свого роду функціонального суспільства, де владні повноваження належать саме функціональним наднаціональним органам управління.

Ідеї Д. Мітрані дістали свій розвиток у концепціях і моделях неофункціональної школи, заснованої такими видатними американськими вченими, як Е. Хаас, Л. Ліндберг і Дж. Ней.

Е. Хаас вважав інтеграцію процесом, що передбачає наявність таких елементів, як переговори і компроміси. Інтеграція в розумінні неофунк-

ціоналістів полягала в узгодженні рішень щодо політичного регулювання конкретних секторів економіки, що призводить до політичного регулювання економічної політики в цілому в рамках інтеграційного угруповання. На думку Е. Хааса, наслідки інтегративної співпраці відбиваються на позитивному досвіді, що сприяє більш інтегрованої співпраці. Цю думку розвинув Л. Ліндберг. Він, зокрема, вважав, що наслідки інтеграції спричинюють ситуацію, коли кожна наступна дія зі своєю метою зумовлює виникнення такого стану, коли справжня мета може бути досягнута лише за допомогою наступних дій (перетворень), що створюють умови для подальших перетворень [12, 18].

Е. Хаас у своїй праці пояснив це так: лібералізація торгівлі в межах митного союзу сприяє гармонізації економічної політики суб'єктів інтеграційного об'єднання і приводить до виникнення політичного співтовариства [12, 20].

Представники неофункціоналізму намагаються досліджувати сам механізм чи процес інтеграції, абстрагуючись від визначення кінцевого результату інтеграції. Варто зазначити, що, на відміну від функціоналізму, який є концептуальним підходом до міжнародної інтеграції, неофункціоналізм може розглядатись як теорія регіональної політичної інтеграції, оскільки предметом дослідження тут є переважно Європейський регіон [1]. Більше того, на нашу думку, неофункціоналізм не є суто політичною теорією регіональної інтеграції, оскільки, згідно з неофункціональним вченням, виникнення політичного співтовариства зумовлюється політичними рішеннями стосовно економічних сфер.

Ще однією політичною теорією інтеграції, що стала класичною, є федералізм. Серед представників цього напрямку вирізняються А. Спінеллі та Е. Устріч.

Позиції федералізму зводяться до того, що суб'єкти інтеграційного процесу повинні прагнути до створення так званої федеральної держави, яка і є кінцевою метою інтеграції як такої. Що стосується європейського інтеграційного процесу, то тут, згідно з позиціями федералістів, кінцевим результатом має стати об'єднана федеральна Європа. Однак вони визнавали, що об'єднання Європи не може лежати лише в політичній площині, хоча саме політичний вимір європейської інтеграції здавався їм пріоритетним [12].

Варто зауважити, що політичні теорії інтеграції виникли і розвивалися як реакція на дві світові війни, причини та наслідки яких призвели до

того, що серед європейської інтелігенції великого поширення дістала ідея про неспроможність національних держав самостійно вирішувати весь комплекс проблем, пов'язаних з їх функціонуванням. Тому політичні теорії інтеграції стали свого роду теоретико-методологічним обґрунтуванням доцільності об'єднання держав з метою спільного вирішення зазначених проблем.

Тепер коротко розглянемо континентальні (європейські) теорії інтеграції.

Одразу ж зауважимо, що структура, яка відрізняла б за тими чи іншими критеріями теорії саме європейської інтеграції, є дуже умовною. Проблеми європейської інтеграції досліджували й автори згаданих теорій. Оскільки сутність цих теорій вже була розкрита вище, вважаємо за доцільне спинитися лише на теоретичних розробках питань, які безпосередньо стосуються економічної інтеграції в її європейському контексті.

У зв'язку з цим можна скористатися підходом до систематизації теоретико-методологічних засад європейської інтеграції, запропонованим одним з провідних вітчизняних учених О. Шнирковим. У своїй праці "Європейський валютний союз" автор пропонує класифікацію теоретичних підходів до аналізу європейської інтеграції (табл. 3) [6, 9].

Мабуть, одним з найдавніших теоретичних підходів до європейської інтеграції є реалізм, що поєднує в собі як політичне, так і економічне пояснення цього процесу. Ідеї цього вчення базуються на поглядах Макіавеллі та Гоббса. Типовим представником реалізму чи неореалізму, або, як його ще називають, інтергаверменталізму, є С. Хофман. Інтергаверменталізм як теорія європейської інтеграції вирішальне значення в досягненні ЄС надає державам — членам цього інтеграційного об'єднання. Саме держави є генераторами ідей і рішень, які використовують та приймають органи Європейського співтовариства. С. Хофман вважає, що головною передумовою європейської інтеграції є конвергенція національних преференцій [7, 194–220]. Однією із слабких сторін інтергаверменталізму є недооцінка ролі транснаціональних корпорацій. У цій теорії провадиться думка про те, що лобіювання певними групами власних інтересів існує лише в межах національних держав. Хоча, як відомо, діяльність і вплив ТНК виходять далеко за межі національних господарств [9, 1–19].

Іншої точки зору дотримуються представники наступної моделі, виокремленої О. Шнирковим, — ідеалістичної. На їхню думку, не можна розраховувати на отримання певних економіч-

Класифікація шкіл і моделей західноєвропейської інтеграції (за О. Шнирковим)

Школи і моделі	Характеристики
Реалістична школа	Мета суверенної держави — вплив на решту світу
Ідеалістична школа	Зростання політичної взаємозалежності держав з метою економічного зростання на наддержавному рівні
Економічна інтеграційна модель	Орієнтація зовнішньоекономічної політики на вільну торгівлю
Модель міжурядового співробітництва	Поєднання внутрішньоекономічних інтересів і необхідність волевиявлення щодо кожного рішення
Модель європейської державної федерації	Відсутність примусових зобов'язань і порівняно вузький спектр завдань
Європейська держава	Федеральне об'єднання згідно із законодавчими актами і визначенням зобов'язань для кожного з членів угруповання
Функціоналістична інтеграційна модель	Поступове розширення різних сфер наддержавної інтеграції згідно з нагальними потребами, спільними для декількох політичних одиниць
Концепція ринкової інтеграції	Дотримання умов вільної конкуренції, виробництва продукції, податкової та соціальної систем унаслідок координації найсуттєвіших цілей угруповання
Ступенева інтеграція або "Європа змінної геометрії"	Роздрібнення інтеграційного об'єднання на групи згідно з потребами

них, політичних та інших переваг в рамках інтеграційного об'єднання, не поступившись при цьому певною часткою національного суверенітету (інтересів). На відміну від реалістів, ідеалісти вважають, що інтеграційний процес виникає тоді, коли в рамках співпраці між державами створюються певні наднаціональні органи, які перебирають на себе частину національних компетенцій держав — членів об'єднання. Якщо ж у процесі політичної співпраці між державами не створюються наддержавні органи, то це буде не інтеграція, а відкрита кооперація [7, 194–220].

Як окремий напрям у теоретичних підходах до європейської економічної інтеграції слід назвати економічну інтеграційну модель. Представники цього напрямку при тлумаченні європейського інтеграційного процесу оперують суто економічними категоріями — елементами зовнішньоторговельної політики. Ліквідація внутрішніх митних тарифів у європейському регіоні зумовлює ефект відкритості, що виявляється у зниженні цін усередині регіону та в посиленні конкуренції між виробниками, а це, у свою чергу, приводить до поліпшення якості продукції, економічного зростання та підвищення рівня життя населення. Прихильники економічної інтеграційної моделі наголошують на важливості гармонізації економічної, валютної, фінансової, податкової політики держав — членів інтеграційного об'єднання, оскільки, на їхнє переконання, саме розбіжності у цих сферах призводять до обмеження руху вільних товарних потоків між країнами у рамках такого об'єднання [7].

Прибічники моделі міжурядового співробітництва намагаються довести, що злиття національних господарств не ґрунтується на суто автоматичному функціональному механізмі. Ця модель базується на тому, що в процесі інтеграції країни (уряди) намагаються захистити як власні інтереси, так і інтереси об'єднання в цілому. Модель міжурядового співробітництва тісно пов'язана з реалістичною школою інтеграції, оскільки, на думку спеціалістів — її прихильників, європейська інтеграція за своєю суттю не є національно-державною інтеграцією, вона швидше є особливою формою взаємозалежності держав з різними економічними та фінансовими інтересами, які, намагаючись досягти власних цілей, беруть участь у спільних процесах зближення різних за змістом господарств, доки вони отримують від цього вигоду для себе [9, 1–19].

В іншій теорії європейської інтеграції — моделі державної федерації, як і в реалістичній школі, домінує примат політичного над економічним. Цілі інтеграційного об'єднання, згідно з цією моделлю, мають ситуативний характер, що виявляється у вирішенні спільних проблем, які виникають у тій чи іншій сфері. Рішення органів, що створені у рамках такої моделі, не мають директивного характеру.

Протилежною до моделі державної федерації є модель європейської держави, постулати якої ґрунтуються на об'єднанні держав на основі законодавчих актів, наднаціональної конституції та наданні органам такого об'єднання законодавчих, виконавчих і судових функцій, які є обов'язковими.

Останнім теоретичним підходом, на який звертає увагу О. Шнирков, є так звана модель ступеневої інтеграції чи “Європи змінної геометрії”. Цей підхід ґрунтується на небажанні деяких членів того чи іншого інтеграційного угруповання за умови досягнення певного рівня спеціалізації виходити за межі своєї національної політики; тобто може виникнути ситуація, коли поглиблення інтеграційного процесу не знаходить адекватної реакції в усіх членів інтеграційного об’єднання через ті чи інші причини (небажання окремих країн ЄС приєднатись до Європейської валютної системи).

До класифікації, запропонованої О. Шнирковим, можна додати ще кілька теоретичних підходів, автори яких теж намагалися проаналізувати теоретичні засади саме європейської інтеграції.

Передусім ідеться про теоретичну модель Е. Моравчика, яка є одним з різновидів інтергаверменталізму і дістала назву “ліберальний інтергаверменталізм”. Ця модель у своїх основних аспектах дуже схожа на модель інтергаверменталізму С. Хофмана. Однак Е. Моравчик акцентує увагу на впливі соціальних груп, від підтримки яких залежать політики [10]. Успіхи ЄС пояснюються ефективною координацією економічної політики шляхом переговорів та підписання угод.

Власне бачення сутності теоретичних засад європейської інтеграції було запропоновано лібералізмом. Представники цієї концептуальної моделі (Дж. Ней, Р. Кіоан) заперечували істотну роль держав у європейській інтеграції, вважаючи їх лише інструментами досягнення соціальних цілей. У центр свого дослідження лібералісти ставили, зрозуміло, економічний вимір європейської інтеграції та визначали міжнародну економіку як комплекс взаємозалежностей [8]. Ступінь такої взаємозалежності варіюється відповідно до рівня інтегрованості чи кооперації. Такий рівень може бути визначений як режим, що ґрунтується на явних і прихованих принципах, нормах, правилах і процедурах, які задовольняють потенційні очікування учасників кооперації — членів інтеграційного об’єднання (Євросоюзу). Лібералізм наполягає на тому, що такі режими формуються під впливом не лише інтересів найрозвиненіших країн. Тут відкриваються можливості долучатися до міжнародних економічних відносин і впливати на них також для країн з периферії та напівпериферії. Справа в тому, що регіональні інтеграційні угоди, як небезпідставно вважають лі-

бералісти, підписують країни, які прагнуть реалізувати спільні інтереси. Саме шляхом укладення регіональних інтеграційних угод менш розвинені країни можуть отримати додаткові переваги [11, 172].

Таким чином, теоретико-методологічне поле і субрегіональної інтеграції, і регіональної, про що йшлося раніше, не виокремлене в економічній науці як школи. На проблеми, що виникають в процесі субрегіональної інтеграції, звертали увагу представники класичних економічних і політичних шкіл. Певне місце субрегіональному рівню відводиться і в теоріях європейської інтеграції. Однак чіткої структури субрегіональних теорій інтеграції не існує. Тому, на нашу думку, теоретичне підґрунтя субрегіональної інтеграції слід розглядати крізь призму класичних теорій.

Література

1. Лепешков Ю. Межгосударственная интеграция в рамках Европейского Союза: некоторые вопросы теории. — www.beljournal.by.ru/2001
2. Мюрдаль Г. Мировая экономика. — М., 1958. — 555 с.
3. Україна в процесах міжнародної інтеграції / За ред. В. Р. Сіденка. — Х., 2007. — 280 с.
4. Філіпенко А. Природа та особливості сучасного інтеграційного процесу // Екон. часопис. — XXI. — www.soskin.com.ua
5. Шишков Ю. В. Теории региональной капиталистической интеграции. — М., 1978. — 223 с.
6. Шнирков О. І., Кузнецов О. В., Кульпінський С. В. Європейський валютний союз: Навч. посіб. — К.: Вид.-поліграф. центр “Київ. ун-т”, 2001. — 198 с.
7. Hoffman S. Balance, Concert. Anarchy or None of the Above. — N. Y.: Council of Foreign Relation Press, 1992.
8. Keohane R. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Economy. — Princeton: Princeton Univ. Press, 1984.
9. Laursen F. Introduction: Overview of the 1996-97 Intergovernmental Conference (IGC) and the Treaty of Amsterdam. — Odense: Odense Univ. Press, 2002.
10. Moravcsik A. Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach // Journ. of Common Market Studies. — 1993. — December. — P. 473-524.
11. Nye Joseph S. Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization. — Boston: Little, Brown, 1971. — 224 p.
12. The Theories of European Integration. — www.bham.ac.uk/IGS/course/integ.htm
13. Tinbergen J. Towards a better integrational economic order. — N. Y., 1971. — 28 p.

Теоретичні підходи до з'ясування сутності економічної інтеграції доцільно розглядати на загальносистемному, континентальному й субрегіональному рівнях. При цьому, оскільки поки не існує чіткої теорії субрегіональної інтеграції, її варто вивчати за допомогою класичних теорій.

Теоретические подходы к выяснению сущности экономической интеграции целесообразно рассматривать на общесистемном, континентальном и субрегиональном уровнях. При этом, поскольку пока не существует четкой теории субрегиональной интеграции, ее следует изучать с помощью классических теорий.

Theoretical approaches to finding-out of essence of economic integration are expedient for considering at system, continental and subregional levels. Thus as there is no yet a precise theory of subregional integration, it should be investigated by means of classical theories.

Надійшла 10 квітня 2008 р.